

**КОМУНІКАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОШКІЛЬНИКІВ
ЗАЛЕЖНО ВІД МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ**

Інноваційні процеси у соціально-економічному й політичному житті сучасного суспільства, що супроводжуються надзвичайним інформаційним пресингом, поставили перед працівниками вітчизняної освіти, і зокрема, дошкільної освіти, завдання перегляду традиційної парадигми виховання та пошуку нових підходів щодо формування особистості дошкільників. Відповідно кардинально змінилися критерії оцінювання мовної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів. Необхідність вдосконалення методичних підходів щодо всебічного розвитку та соціальної адаптації дошкільників до прийдешнього дорослого життя зумовлює актуальність виконаних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що виконання завдання щодо розвитку комунікативних умінь і здібностей дітей дошкільного віку у відповідності з нормативними документами [2; 5] залежить насамперед від комунікативної компетентності персоналу дошкільного навчального закладу, авторитет котрого в очах дошкільника іноді перевищує авторитет батька й матері і решти членів його сім'ї [11]. «Усі дорослі колись були дітьми, тільки мало хто з них про це пам'ятає». Це слова Антуана де Сент-Екзюпері, автора відомої філософсько-ліричної і сповненої добротою казки «Маленький принц» про дитину, що пізнає світ, і яка не залишається байдужою до жодного нового факту, мають глибокий зміст. Однак кожен розуміє їх по-різному. Дехто сприймає ці слова як прояв зажури, туги за давно минулими часами, коли можна було безкарно бути щирим і вірити в правду. Інші вбачають у них приховану іронію, а може насмішку чи навіть зневагу до тих самозакоханих псевдо-успішних дорослих, що можуть купити все, крім справжніх друзів, бо «немає таких крамниць, де торгували б друзями». Кращими стають тільки ті дорослі, що спромоглися зберегти у своїй душі дитячу безпосередність і чистоту, віру в те, що шляхетні мрії обов'язково збуваються, слід тільки зібрати одностудців і розпочати працювати на здійснення мрії. Такі дорослі впевнені в мудрості ще одного вислову Екзюпері стосовно того, що «Єдина справжня розкіш на Землі – розкіш людського спілкування» [9]. На жаль, далеко не всі дорослі навіть з числа тих, хто здатен на чисті мрії, спроможні висловити їх словами і донести до слухача. Не всі можуть сповна скористатися начебто простою розкішшю людського спілкування, хоча дуже хочеться напитись цілющої води взаєморозуміння, без якого немислиме справжнє щастя. Не можуть, бо бракує слів! А чому? Можна придумати безліч самовиправдань. Однак провідні психологи ще з часів Зигмунда Фрейда [12] і Карла Юнга [15] радили шукати коріння будь-яких

проблем дорослості у ранньому дитинстві [14]. Адже завдяки особливій сприйнятливості і пластичності психіки дітей максимальна сила дитячих вражень зберігається саме до п'яти-шестирічного і зрідка до семирічного віку [4].

Мета статті – представити результати зв'язку мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку від особливостей мовлення педагогів. Обґрунтувати необхідність вдосконалення роботи з педагогічними кадрами щодо підвищення культури мовлення.

Зважаючи на те, що діти, наслідуючи мовлення дорослих, переймають усі тонкощі вимови, слововживання, побудови фраз, педагоги нашого дитячого садка використовують відомі технології формування мовленнєвої компетентності дітей [3; 4; 7; 10] та власні напрацювання.

З метою діагностики мовної компетентності вихователів нами було проведено анонімне анкетування ряду працівників дошкільних навчальних закладів, що беруть участь у вихованні дошкільників та студентів педагогічного коледжу, що готуються отримати кваліфікацію «Вихователь дітей дошкільного віку». До опитувального листка було внесено слова й словосполучення, які найчастіше неправильно вживаються у засобах масової інформації, рекламних роликах, популярних піснях, а іноді й фахових публікаціях. За віком і кількістю годин, проведених біля телевізора, на негативний вплив якого вказують вчені [8], респонденти були об'єднані у чотири групи (за віком і за часом перегляду телепрограм). Отримані результати враховано під час корегування планів роботи з кадрами.

З'ясувалося, що серед вихователів старшого покоління 67,2 % марнували на «спілкування» з телевізором понад дві години на добу і лише 32,8 % віддавали цьому заняттю менше двох годин на добу. Приємно, що з-поміж їхніх молодших колег частка «телеманів» не перевищила 20 %.

Далеко не всі діючі й майбутні вихователі дітей дошкільного віку спроможні адекватно висловлювати свої думки, почуття й відчуття, що є перешкодою для встановлення повноцінного контакту між дорослим і дитиною. Так, жоден з опитаних не зумів окреслити смислові межі вживання слова «знаходитись», що в українській мові стосується чогось (зрідка когось) того, що (або кого) потрібно шукати, щоб знайти. Всі без винятку, незалежно від віку і від часу, проведеного перед телевізором, калькуючи з російської, не нормативно розширили його семантичний діапазон, неправильно використовуючи слово «знаходиться» для позначення місця перебування. «Піаніно знаходиться у танцювальній залі» замість «міститься чи стоїть», «мій будинок знаходиться на околиці міста» замість «розташований», Острів Рапа-Нуї (Пасхи) знаходиться у південній частині Тихого океану замість «лежить».

Усі понад 30-річні «телемани» не розрізняють значення слів «посмішка» й «усмішка». Справа в тім, що обидва слова перекладаються на російську мову одним словом «улыбка». За комп'ютерного перекладу з

російської слово «улыбка» подається в одному варіанті – «посмішка». Слово «усмішка» є в комп'ютерному перекладачі, але його доводиться «витягувати» з онлайн-пам'яті. У традиційних паперових словниках є обидва слова – і «посмішка», й «усмішка». Однак на першому місці читаємо слово «посмішка», тому що в українському алфавіті літера «п» розташована раніше, ніж літера «у». Лише тому! Разом з тим слова «посмішка» й «усмішка» не синоніми. В українській мові слово «посмішка» має негативний зміст (злостива, єхидна, нахабна тощо), натомість слово «усмішка» сповнене позитиву (лагідна, радісна, щаслива тощо) [1]. На жаль, про це забувають не тільки рекламодавці зубної пасти чи окремі занадто моторні й не вельми освічені журналісти, а й окремі поети та навіть виховательки старшого віку. Внаслідок цього чуємо заклики «Подаруй посмішку дітям» або «Посміхніться – ви зайшли до дитячого садка», від яких стає лячно, коли згадаєш «злостива, єхидна, нахабна». А коли з екрану телевізора в популярній пісні лунає «мамина радісна посмішка», стає зовсім сумно. Як поєднати «радісна» з «нахабна» чи «злостива»? Радую, що у цій віковій групі з-поміж тих, хто не зловживає телевізором, правильно розуміють значення слів «посмішка» й «усмішка» понад 60 %, а також те, що більшість молодих вихователів (понад 75 %) також правильно розрізняють їх зміст.

Усі зомбовані телевізійною рекламою понад 30-річні «телемани» не розрізняють значення слів «їжа» і «їда». Тож, наслідуючи кальковану з російської безграмотну рекламу, радять дітям споліскувати після «їжі» ротову порожнину, забуваючи, що слово «їжа» перекладається на російську словом «пицца», а російське слово «еда» українською буде – «їда». Однак у середовищі молоді, а також з-поміж байдужих до телевізора понад 30-річних вихователів кількість правильних відповідей наблизилася до 50 %. Непоганий показник байдужих до телевізора вихователів старшого покоління мабуть можна пояснювати збереженими з дитинства і не витісненими телерекламою знаннями, тоді як телезалежна молодь, на відміну від своїх старших колег, під час рекламних пауз схильна швидко переключати канали і частково уникати згубного впливу реклами.

Незалежно від віку й телезалежності понад половина респондентів плутаються у вживанні словосполучення «брати участь», помилково замінюючи його на кальковане з російської «приймати участь». Лише 20 % байдужих до телевізора вихователів старшого покоління розуміють, що, описуючи зовнішній вигляд людини, краєвиду чи якоїсь дії, слід казати українською «має вигляд», а слово «виглядає» доречно вжити стосовно того, хто виглядає з вікна, з-за дерева тощо. Кошенятко може виглядати з чобота, до якого воно залізло і т.д. Зрозуміло, що українське дієслово «виглядати» перекладається на російську «выглядывать». Усі без винятку молоді вихователі неправильно користуються цим словом, тож незграбна калька «ти чудово виглядаєш» нікого не дивує, що смішно й сумно водночас. Обговорення наслідків тестування стало одним з елементів

мотивації педагогічних кадрів щодо самоосвіти.

Серед інтерактивних методів роботи з дошкільниками педагоги найчастіше використовують «Мікрофон», «Дебати», «Парами», «Ланцюжок», «Снігова куля», «Синтез ідей» тощо з метою викликати цікавість, а ще краще – подив. Добрі результати дає використання методу «Тверджені – провокації». У дидактичних іграх «Закінчи слово (речення)», «Коло комплементів» найбільший ефект дає застосування методу мікрофону, згідно з яким забезпечується можливість висловитися кожній дитині у порядку черги. Часто послуговуємось методами групового обговорення, зокрема «Методом розв'язання протиріч», у дидактичних іграх: «Добре – погано», «Що зайве?», «Що не так?», «Виправ помилку».

Дітям подобається (а це найліпший і найкоротший шлях досягнення мети), коли вихователь намагається і спонукає дошкільнят показувати окремі букви, а іноді й слова, рухами рук і тіла, поєднанням пальчиків однієї або обох рук однієї дитини або самого вихователя (для прикладу) чи рук вихователя і дитини або двох дітей, що підтверджує зв'язок мовлення з розвитком дрібної моторики м'язів пальців рук. Це зумовлює успішність використання парціальних програм [6; 13].

Дуже корисні мовленнєві логічні задачі, дидактичні ігри та вправи, в процесі яких удосконалюються всі компоненти звукової культури мовлення. Щоб навчити дітей правильно й чітко вимовляти звуки, їм пропонують такі ігри: «Вимов так, як я», «Назви і відгадай», «Крамниця», «Комар», «Покатаймося на конику», «Жуки», «Літаки», «Що сказав (взяв) Петрушка?», «Виправ Незнайка», «Допоможемо Буратіно», «Чого не вистачає?», «Луна», «Паровоз», «Підкажи Петрушці звук», «Ось так вимовляються звуки».

Розвиткові фонематичного слуху сприяють ігри: «Тиша», «Телефон», «Зіпсований телефон», «Тиха й голосна музика», «Що як звучить?», «Відгадай звук», «Впізнай, хто це?», «Про що говорить кімната (вулиця, ліс)?», «Доручення», «Хто краще чує?» і таке інше. Для вироблення інтонаційної виразності мовлення (сили голосу, темпу, логічних наголосів, інтонації, ритму) ефективні відомі ігри: «Мавпочки», «Хто що почув?», «Тихо – голосно», «Пішли-поїхали», «Вимовляй так, як я», «Допоможемо Незнайці». Розвиткові мовленнєвого дихання сприяють ігри: «Сніжинка», «Летять сніжинки», «Листочки», «Вітерець», «Вітряк», «У кого далі полетять пелюстки?», «Дмухай сильніше». З метою формування у дітей уміння виконувати **звуковий аналіз слів**, закріплювати знання про слово і речення, проводяться такі ігри: «Добери різні слова», «Підкажи слово», «Чи схоже звучать слова?», «Слова забули своє місце», «Упіймай м'яча», «Живі слова», «Жук Буквоїд», «Що написав нам Петрушка?», «Ведмедик дізнається», «Що таке наголос?», «Як звати друзів?» тощо.

У навчанні **елементів грамоти** в межах добуковеного періоду проводиться підготовча робота з засвоєння елементів писемного мовлення.

Дітей знайомлять з основними одиницями мовлення й навчають правильно користуватися термінами на їх позначення «речення», «слово», «звук», «склад», «буква». Даються уявлення про слова, які не мають самостійного значення і використовуються у мовленні для забезпечення зв'язку слів між собою (сполучників і прийменників); навчають виокремлювати із мовленнєвого потоку речення, сприймати його як декілька пов'язаних змістом слів, що висловлюють завершену думку; вправляють у поділі речень на слова, визначенні кількості й порядку слів у них та складанні речень із розрізнених слів, із заданим словом, у поширенні речень новими словами, залучають до моделювання речень за відповідними схемами.

При підготовці **до письма** розвивають просторові уявлення, вміння орієнтуватися на площині, сторінці альбому, книжки, зошита. Розвивають дрібні м'язи, гнучкість суглобів та моторику пальців і кистей рук, координацію рухів кистей рук та очей, окомір у художній діяльності (малювання, ліплення, аплікація, конструювання і художня праця з різними матеріалами). Вчать правильно тримати олівець і ручку. Вправляють у спеціальних графомоторних і графічних вправах із обведення контурів зображень, штрихування форм різними способами (крапками, короткими штрихами, прямими і хвилястими лініями у різних напрямках), проведення прямих, ламаних, кривих ліній різної конфігурації. Діти вчать рухатися по площині, вздовж рядка, ритмічно розміщувати на рядку прості зображення, графічні елементи і візерунки з них. В індивідуальному порядку задовольняють інтерес дітей до друкування букв, складів і слів, вимова і написання яких збігаються.

Систематична робота з педагогічними кадрами щодо вдосконалення культури мовлення сприяла мовленнєвому розвитку дітей. Унаслідок цього діти не бояться висловлювати свої думки, вміють розмірковувати, володіють належним словниковим запасом, здатні користуватися рідною мовою як засобом мовленнєвої взаємодії у товаристві однолітків, старших дітей і дорослих, розуміти їх і бути зрозумілими, а саме ці особливості дитячого мовлення є основою мовленнєвої компетентності.

Завдяки усвідомленню концепції, що якісне мовлення вихователя – основний чинник мовленнєвого розвитку дитини, переважна більшість вихованців ще до завершення дошкільного періоду набувають належного рівня мовної компетенції (формування звукової культури мови, лексичного запасу, граматичної будови та зв'язності мовлення, комунікативних умінь), що сприяє їх особистій зорієнтованості у новому середовищі, спроможності до навчання у школі й позашкільного спілкування і, як наслідок, сприяє успішності в дорослому майбутньому.

Перспективою подальшого наукового пошуку з даної проблеми буде вдосконалення способів діагностики мовленнєвої готовності педагогів до виконання програмових завдань з рівнобіжним розширенням словникової бази тестування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо / Б. Д. Антоненко-Давидович. – К. : Вид. дім «Academia», 1994. – 254 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти: Нова редакція / [Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін. ; наук. керівник А. М. Богуш]. – К. : МОНмолодьспорт України, 2012. – 26 с.
3. Гавриш Н. Інтегровані заняття: Методика проведення / Наталія Гавриш. – К. : Шк. світ, 2007. – 128 с.
4. Дмитриева В. Г. Академія раннього розвитку. Методика Ніколая Зайцева, или Учимся всему и сразу! / В. Г. Дмитриева. – М. : АСТ; СПб. : Сова, 2007. – 72 с.
5. Концепція розвитку дошкільної освіти на 2010–2016 рр. // Дошкільне виховання : науково-педагогічний журнал для педагогів і батьків. – 2010. – № 2. – С. 15–17.
6. Коппалова Н. М. Гурткова робота з аплікації та орігамі / Н. М. Коппалова. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 80 с.
7. Крутій К. Л. Використання схем-моделей у лексико-граматичній роботі з дітьми дошкільного віку / К. Л. Крутій, О. І. Білан. – Львів : Проман, 1997. – 42 с.
8. Пацлаф Р. Застывший взгляд: Физиологическое воздействие телевидения на развитие детей / Райнер Пацлаф ; [пер. с немец. В. Бакусева]. – М. : Evidentis, 2003. – 224 с.
9. Сент-Экзюпери А. Маленький принц / Антуан де Сент-Экзюпери. – Йошкар-Ола : Марийс. полигр.-изд. комбинат, 2008. – 86 с.
10. Сидорчук Т. А. Обучение дошкольников творческому рассказыванию по картине / Т. А. Сидорчук, А. Б. Кузнецова. – Ульяновск : УлГТУ, 1997. – 74 с.
11. Федорович Л. О. Умови оволодіння рідною мовою дітьми дошкільного віку / Л. О. Федорович // Дошкільна освіта. – 2009. – № 4(26). – С. 46–54.
12. Фрейд З. Воспоминания Леонардо да Винчи о раннем детстве : [сборник] / Зигмунд Фрейд ; пер. с нем.]. – СПб. : Азбука, 2012. – 222 с.
13. Шульга Л. М. Барвіста радість (Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання) / Л. М. Шульга. – Запоріжжя : ЛІПС, 2012. – 328 с.
14. Brooke E. A wise woman's guide to spells, rituals, and goddess Love / Elizabeth Brooke. – Berkeley CA : Crossing Press, 1993. – 254 с.
15. Jung C. G. The science of mythology: Essays on the myth of the divine child and the mysteries of Eleusis / Carl Gustav Jung, Károly Kerényi. – London : Routledge Classics, 2002. – 232 с.